

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІОЛОГІЯ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Дніпропетровськ

2009

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІОЛОГІЯ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Дніпропетровськ
НГУ
2009

Соціологія. Методичні рекомендації для підготовки до навчальних занять / І.С. Полторак, Л.О. Колісник, М.В. Мосьондз, Ю.О. Бацанова. – Д.: Національний гірничий університет, 2009. – 32 с.

Автори: І.С. Полторак, доц. (тема 1,2)

Л.О. Колісник, канд. соц. наук, доц. (тема 3-5)

М.В. Мосьондз, асист. (тема 5-7)

Ю.О. Бацанова, асист. (тема 8-10)

Методичні матеріали призначено для самостійної роботи студентів несоціологічних спеціальностей.

Розглянуто теоретичні відомості про ключові питання соціологічної науки. Надано завдання для самостійної роботи, завдання на семінар, рекомендована література, тематика докладів, рефератів та есеїв, приблизні питання до модульного контролю.

Наведено критерії оцінювання виконання самостійних та модульних контрольних робіт.

Відповідальний за випуск завідувач кафедри історії та політичної теорії, проф. В.Ю. Пушкін.

Вимоги до студентів, які вивчають дисципліну «Соціологія»

Кожен студент, який вивчає дисципліну «Соціологія», повинен засвоїти основні соціологічні категорії та поняття курсу. Після вивчення курсу скласти заліковий модуль на основі результатів контролю знань за темами курсу.

Контроль здійснюється викладачем у вигляді тестових завдань, а також творчих та індивідуальних завдань, співбесід та обговорення запропонованих тем, які оцінюються викладачем певною кількістю балів. Протягом вивчення курсу «Соціологія» студент може виконати наступні завдання:

- Творчі роботи: есе, графічні малюнки, кросворди, фото-, кіно-монтажі, таке інше (5-10 балів);
- Наукові роботи: реферати, наукові дослідження, аналіз опублікованих соціологічних даних (5-10 балів);
- Виступи на семінарах, конференціях, засіданнях клубу при обговоренні різних соціальних проблем (5-10 балів);
- Модульна контрольна робота (до 10 балів)

Таким чином, студент може набрати, виконуючи різні контрольні та творчі роботи, до 80 балів, що відповідає оцінці «відмінно»; до 60 балів – «добре», до 40 балів – «задовільно» (схема оцінювання окремих завдань додається).

Студент повинен здати завдання на семінарах, заняттях за розкладом або поза розкладом за графіком, встановленим викладачем.

Схема оцінювання контрольних та творчих завдань

Загальна кількість – 80 балів, які можуть бути накопичені наступним чином, в залежності від загального обсягу годин і типу занять:

№	Вид роботи	Максимальне оцінювання за одиницю виконаної роботи	Можлива загальна кількість балів
1.	Відвідування лекцій, семінарських занять	2 бали	16-24 бали
2.	Творча робота	5 балів	15 балів
3.	Наукова робота	10 балів	10 балів
4.	Виступ на семінарах, засіданнях клубу, на конференції	5 балів	20 балів
5.	Модульна контрольна робота	10 балів	10 балів
6.	Відповіді походу лекційних занять	1 бал	Необмежена кількість

Менш ніж 30 балів – «2»

31 – 40 балів – «3»

41 – 60 балів – «4»

61 – 80 балів – «5»

Програма курсу

Тема № 1. Соціологія як наука про суспільство. Предмет, структура, функції соціології.

Предмет соціології. Соціологія як наука, що вивчає основні, загальні закони розвитку та функціонування суспільства та соціальні спільноти, відносини, процеси та інститути.

Структура соціології: теоретична соціологія, спеціальні соціологічні теорії, емпіричні соціологічні дослідження.

Основні функції соціології: пояснювальна, описова, теоретично-методологічна, інструментальна, прогностична, управлінська, культурно-просвітницька тощо.

Основні напрямки досліджень та завдання соціології в становленні демократичного, ринкового суспільства в Україні

План лекції

1. Предмет соціології. Соціологія як наука про соціальні спільноти, відносини, інститути та процеси.
2. Структура соціології. Теоретична та прикладна соціологія.
3. Функції соціології: теоретико-пізнавальна, практично-перетворювальна, інформаційна та ін..
4. Тенденції розвитку сучасної соціології.

Питання для самостійної роботи

1. Що вивчає соціологія?
2. Що таке предмет соціології? Чому існує різноманітний підхід до розуміння предмета соціології?
3. Які теоретичні концепції розкривають поняття теоретичної соціології?
4. Чим відрізняються між собою мікро- та макросоціологія?
5. Яким чином практично-перетворювальна функція сприяє розвитку суспільства?
6. Як розвивається сучасна соціологія в Україні, в інших країнах?

Список рекомендованої літератури

1. Полторак В.А. Социология: Конспект курса лекцій [Текст] / В.А.Полторак. – Днепропетровск: Арт-пресс, 1997. – С.8-18.
2. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008. – С.7-16.
3. Радугин А.А. Социология: Курс лекцій [Текст] / А.А. Радугин, К.А.Радугин. – М.: Влада, 1995. – С.4-13.
4. Соціологія: Посібник для вузів [Текст] / За ред.В.Г. Городяненка. – К.:Академія, 1999. – С.5-15, 66-79.

5. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.1. Социологическая наука [Текст] / Ю.П Сурмин, И.С. Полторак, Н.А . Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002. – С.4-15.
6. Якуба Е.А. Социология: Учеб.пособие [Текст] / Е.А. Якуба. – Харьков: Константа, 1996. – С.6-21.

Тема №2. Основні етапи розвитку соціологічної думки

Основні етапи розвитку соціологічного знання (протосоціологічний, академічний, сучасний).

Соціальні теорії XVII-XVIIIст. (теорії природного права, суспільного договору, суспільного прогресу і т.д.). Позитивізм О.Конта і початок академічної історії соціології. Органістична теорія суспільства Г.Спенсера та її вплив на подальший розвиток соціології. Е.Дюркгейм та його принципи формування соціології на позитивістських засадах. М.Вебер, Г.Зіммель у пошуках нових шляхів у соціології. Соціально-історичні та теоретичні передумови виникнення соціології.

Основні тенденції соціологічного знання на межі XX століття. Індустріальна соціологія 20-30-х років XXст. (Ф.Тейлор, Мейо, Чикагська соціологічна школа, її дослідження з проблем соціальної екології, девіантної поведінки та ін.). розвиток соціологічної думки в Росії. Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.

План лекції

1. Соціальні та економічні передумови розвитку соціології в XVII-XVIII століттях.
2. Класичний період розвитку соціології.
3. Основні тенденції соціологічного знання в XX столітті.
4. Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.

Питання для самостійної роботи

1. Хто з великих вчених-філософів стояв на початку зародження соціологічних ідей?
2. Який внесок зробив О.Конт у науку соціологію?
3. Які ви знаєте соціологічні школи класичного періоду розвитку соціології?
4. Чому ідеї К.Маркса знайшли багато прихильників у нашому суспільстві?
5. Чим відрізняється підхід М.Вебера і К.Маркса до соціальної структури суспільства?
6. Які проблеми та протиріччя притаманні вітчизняній соціології?
7. Які проблеми існують сьогодні в сучасній Україні для розвитку соціології?

Список рекомендованої літератури

1. Захарченко М.В. Історія соціології від античності до початку ХХ ст. [Текст] / М.В. Захарченко, О.І. Погорілий. – К.:Либідь, 1993. – 336с.
2. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.16-30.
3. Радугин А.А. Социология: Курс лекцій [Текст] / А.А. Радугин, К.А.Радугин. – М.: Влада, 1995. – С.4-13.
4. Соціологія [Текст]: учеб. пособие / Под ред.Э.Д.Тадевосяна. – М.:Знание,1995. – С.25-104.
5. Соціологія: Посібник для вузів [Текст]/ За ред.В.Г.Городяненка. – К.:Академія, 1999. – С.16-55.
6. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.1. Социологическая наука [Текст] / Ю.П Сурмин, И.С. Полторак, Н.А . Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002. – С.32-85.
7. Черниш Н.Й. Соціологія [Текст]: Курс лекцій. Конспект. Випуск 1. / Н.Й. Черниш. - Львів.:Кальварія, 1996. – С.22-57.

Тема №3. Емпіричні соціологічні дослідження

Основні етапи процедури соціологічного дослідження. Програма як виклад і обґрунтування методологічних, методичних і процедурних основ дослідження.

Типи і види емпіричних досліджень. Організація і етапи проведення соціологічного дослідження.

Соціологічні методи збирання первинної інформації: аналіз документів, спостереження, опитування, соціальний експеримент. Технологія проведення соціального дослідження: проблеми організації вибірки, вимірювання в емпіричному дослідженні, підготовка практичних рекомендацій, впровадження результатів соціологічного дослідження.

План лекції

1. Типи і різновиди емпіричних соціологічних досліджень.
2. Програма соціологічного дослідження.
3. Методи збирання соціологічної інформації.

Питання для самостійної роботи

1. Із яких етапів складається соціологічне дослідження?
2. Хто або що може виступати в ролі об'єкта соціологічного дослідження?
3. Що таке вибіркоче дослідження?
4. Чим відрізняється ймовірнісна вибірка від стратифікаційної?
5. Як забезпечується репрезентативність дослідження?

6. Для чого потрібна програма дослідження і з яких пунктів вона складається?
7. Яка специфіка методу контент-аналізу документів у порівнянні з традиційним методом?
8. Які методи опитування ви знаєте? Коли вони використовуються?
9. Сформулюйте правила складання анкети.
10. Що таке пілотажне дослідження і коли воно проводиться?

Список рекомендованої літератури

1. Гречихин В.Л. Лекции по методике и технике социологических исследований [Текст] / В.Л. Гречихин. – М.:Изд-во МГУ, 1988. – С.27-176; 187-314.
2. Полторак В.А. Социология: Конспект курса лекцій [Текст] / В.А.Полторак. – Днепропетровск: Арт-пресс, 1997. – С.118-132.
3. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С.Полторак, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.30-50.
4. Рабочая книга социолога [Текст]. – М.:Наука, 1983. – С.111-140; 275-450.
5. Радугин А.А. Социология: Курс лекцій [Текст] / А.А. Радугин, К.А.Радуги. – М.: Влада, 1995. – С.177-189.
6. Соціологія: Посібник для вузів [Текст] / За ред.В.Г. Городяненка. – К.:Академія, 1999.– С.16-55.
7. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.1. Социологическая наука [Текст] / Ю.П Сурмин, И.С. Полторак, Н.А . Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002– С.85-162.
8. Ядов В.А. Социологические исследования: Методология, программа, методы [Текст] / В.А. Ядов. – М.: Наука, 1987. – С.36-71;110-237.

Тема №4. Соціальна структура суспільства та соціальна старифікація

Поняття суспільства, суспільство і природа. Головні ознаки суспільства та його структурні елементи.

Еволюція уявлень про суспільство як соціальну систему: поняття суспільства в античному світі, соціально-філософській думці XVI-XVIIст. Трагування суспільства в марксистській соціологічній концепції. Сучасні соціологічні трактування суспільства. Соціологічний аналіз сучасного етапу суспільства України.

Поняття соціальної структури суспільства.

Основні елементи соціальної структури: соціальні групи, соціальні інститути, соціальні організації, особистість. Механізм взаємодії між соціокультурними елементами суспільства. Основні напрямки соціокультурних змін у сучасному українському суспільстві.

Соціальна стратифікація. Основні методологічні підходи до вирішення питань про сутність та перспективи розвитку соціальної стратифікації. Особливості функціонального підходу (Т.Парсонс, Р.Мертон, К.Девіс, П.Сорокін). Конфліктний підхід до аналізу соціальної стратифікації (К.Маркс, М.Вебер, Р.Дарендорф). Еволюційний підхід (Д.Ленслі).

Поняття соціальної мобільності, типи соціальної мобільності сучасного суспільства. Проблеми маргінальності соціальних утворень.

Соціальна стратифікація та соціальна мобільність як процеси відтворення і розвитку соціальної структури українського суспільства.

План лекції

1. Соціологічне поняття суспільства. Головні ознаки суспільства та його структурні елементи.
2. Поняття соціальної структури суспільства. Соціальна стратифікація та її види.
3. Історичні типи суспільства.

Питання для самостійної роботи

1. Назвіть основні ознаки та якості суспільства.
2. Назвіть три основні різновиди системних уявлень про суспільство.
3. Сформулюйте основні положення марксистської концепції соціально-класової структури суспільства.
4. Назвіть особливості структури сучасного суспільства.
5. Що таке соціальна мобільність? Які типи соціальної мобільності ви знаєте?
6. Що таке «соціальна нерівність» і яку роль вона відіграє в теорії соціальної стратифікації?
7. Назвіть історичні типи соціальної стратифікації.
8. Які верстви українського суспільства можна віднести до поняття «маргінальної прошарки» суспільства?
9. Що таке інформаційне суспільство? Чим воно відрізняється від постіндустріального?
10. Чим відрізняється формаційний підхід до розвитку суспільства від цивілізаційного?

Список рекомендованої літератури

1. Кравченко А.И. Введение в социологию [Текст] / А.И. Кравченко. – М.: Новая шк., 1995. – 144с.
2. Полторак В.А. Социология: Конспект курса лекций [Текст] / В.А.Полторак. – Днепропетровск: Арт-пресс, 1997. – С.21-38.
3. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С.Полторак, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.50-59.

4. Радугин А.А. Социология: Курс лекцій [Текст] / А.А.Радугин, К.А.Радугин. – М.: Влада, 1995. – С.4-13; 41-51; 95-105.
5. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.2. Общество[Текст]. / Ю.П Сурмин, И.С. Полторак, Н.А . Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002– С.17; 46-70; 71-35.
6. Фролов С.С. Соціологія [Текст] / С.С.Фролов. – М.: Логос, 1996. – С.212-227;291-306.
7. Якуба Е.А. Социология [Текст]: учеб. пособие / Е.А.Якуба. – Харьков: Константа, 1996. – С.22-76.

Тема №5. Соціальна взаємодія та соціальні відносини. Соціальні інститути суспільства та соціальні організації

Поняття соціальної взаємодії. Проблеми соціальної взаємодії в теоретичних концепціях П.Сорокіна, Т.Парсонса, Д.Хоманса. Соціальна взаємодія і соціальні контакти. Особливості соціальної взаємодії на макро- та мікрорівнях. Соціальні відносини та їх роль у житті суспільства.

Поняття соціального інституту: сутність і типи. Специфіка соціальних інститутів, цілі їх діяльності, функції. Структура та механізми функціонування соціальних інститутів. Соціальні інститути як регулятори соціальних відносин.

Соціальні інститути у сфері праці. Праця та трудова поведінка як соціальні інститути. Ставлення до праці. Мотиви і мотивація праці. Соціальний зміст мотивації трудової поведінки. Сучасні змістовні та процесуальні теорії трудової мотивації: теорія ієрархії потреб А.Маслоу, теорія мотиваційної гігієни Ф.Херцберга, теорія очікування і теорія справедливості та ін.

План лекції

1. Соціальна взаємодія. Соціальні відносини як форми прояву соціальних взаємодій.
2. Соціальні інститути як форма організації сумісної діяльності.
3. Соціальні організації: сутність, види.
4. Трудовий колектив як соціальний інститут.

Питання для самостійної роботи

1. Соціологічні підходи до визначення соціальної взаємодії.
2. Типологія соціальних відносин.
3. Чому поняття «соціальний інститут» посідає одне з центральних місць у соціології?
4. Охарактеризуйте основні ознаки соціального інституту.
5. Які умови виникнення і становлення соціальних інститутів?
6. Охарактеризуйте умови успішного функціонування соціальних інститутів.
7. У чому полягають основні функції та дисфункція сучасних соціальних інститутів в Україні?
8. Продемонструйте багатозначність терміну «соціальна організація».

9. У чому полягає відмінність між соціальним інститутом і соціальною організацією?
10. Охарактеризуйте формальну та неформальну соціальну організацію.
11. Охарактеризуйте термін «праця» та «трудова поведінка» як соціальні інститути.
12. Чим відрізняються між собою такі соціальні інститути, як «сім'я» та «шлюб»? Чому інститут сім'ї є базовим у будь-якому суспільстві?
13. Проаналізуйте погляди на працю Ф.Тейлора.

Список рекомендованої літератури

1. Войтович С. Проблема соціальних інститутів в соціології [Текст] / С.Войтович // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №2. – С.14-20.
2. Донченко О. Ще один метод підвищення ефективності організації [Текст] / О.Донченко, А.Овчаров // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №4-5. – С.5-19.
3. Захаров Н.Л. Воровство и льготы в структуре трудового поведения [Текст] / Н.Л. Захаров // Социол. исслед. – 2001. - №6. – С.67-72.
4. Зегберс К. Трансформація в Росії та Східній Європі: неоінституціональна інтерпретація [Текст] / К.Зегберс // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №4-5. – С.20-27.
5. Костин В.А., Костина Н.Б. К вопросу об определении понятия «социальная организация» [Текст] / В.А. Костин, Н.Б.Костина // Социол. исследов. – 2001. - №10. – С.28-35.
6. Кравченко К.А. Исследование организаций за рубежом [Текст] / К.А.Кравченко // Социол. исследов. – 1994. - №8-9. – С.14-21.
7. Олейник А.Н. Механизм возникновения новых институциональных структур в переходный период [Текст] / А.Н. Олейник // Социол. исследов. – 1994. – №2. – С.34-39.
8. Полторац І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторац, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.66-71.
9. Попов Э.И. Институционализация российской демократии [Текст] / Э.И. Попов // Социол. исслед. – 2001. - №5. – С.25-31.

Тема № 6. Соціальні зміни та процеси, що проходять у суспільстві.

Конфлікт, як соціальний процес

Головні механізми соціальної взаємодії. Соціальні норми як регулятори соціальної взаємодії. Суть та типи соціально-трудових відносин. Соціальні зміни та соціальні процеси.

Соціальні конфлікти: поняття, сутність, види, причини, шляхи регулювання. Вирішення та попередження соціальних конфліктів.

План лекції

1. Сутність та види соціальних змін.

2. Поняття соціального процесу.
3. Соціальні конфлікти: сутність, види, причини та шляхи їх врегулювання.

Питання для самостійної роботи

1. Поняття, причини та види соціальних змін.
2. Поняття соціальних процесів та їх класифікація.
3. Покажіть специфіку появи в сучасних умовах України процесів «співробітництва» та «суперництва». Яким чином можна, на вашу думку, активно врегулювати їх?
4. Покажіть, у чому суть «соціального конфлікту»? чи є він органічно присутнім для суспільства? Наведіть приклади найбільш гострих соціальних конфліктів в Україні і країнах СНД?
5. Назвіть основні причини виникнення соціальних конфліктів та шляхи їх подолання. Поясніть точку зору німецького соціолога Р.Дарендорфа відносно врегулювання конфліктів. Покажіть, які тактики найбільш розповсюджені сьогодні при регулюванні міжособистісних конфліктів.
6. Назвіть основні способи врегулювання соціальних конфліктів.

Список рекомендованої літератури

1. Кравченко А.И. Введение в социологию [Текст] / А.И. Кравченко. – М.: Новая шк., 1995.– 144с.
2. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О.Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.86-100.
3. Радугин А.А. Социология: Курс лекцій [Текст] / А.А. Радугин, К.А.Радугин. – М.: Влада, 1995.– С.41-51; 95-105.
4. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.2. Общество [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А. Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002.– С.6-17; 46-70; 71-135.
5. Фролов С.С. Соціологія [Текст] / С.С.Фролов. – М.: Логос, 1996.– С.306-326.
6. Якуба Е.А. Социология [Текст]: учеб. пособие / Е.А.Якуба. – Харьков: Константа, 1996. – С.27-76.

Тема № 7. Сутність особистості та проблеми її соціалізації

Поняття особистості в соціології. Основні ознаки особистості. Основні теорії, концепції особистості.

Соціальні статуси та соціальні ролі особистості. Співвідношення особистих та суспільних інтересів.

Соціалізація індивідів та її основні етапи. Структура процесу соціалізації: адаптація, інтеріоризація та формування особистих якостей. Основні чинники та канали соціалізації особистості.

Особистість як суб'єкт суспільних відносин. Соціальний контроль як механізм взаємодії особистості та суспільства.

Соціологічні дослідження ролі особистісного фактора в соціальних, політичних та економічних реформах сучасної України.

План лекції

1. Соціологічне поняття особистості.
2. Соціальні типи особистості.
3. Девіація та її основні види.
4. Процес соціалізації особистості.
- 5.

Питання для самостійної роботи

1. Відмінності поняття «особистість» у соціології від представлення у рамках окремих наук.
2. Співвідношення понять «людина», «особистість», «індивід», «індивідуальність».
3. Центральні теорії розвитку особистості.
4. Основні компоненти внутрішньої структури особистості.
5. Соціальні статуси і ролі.
6. Поняття соціалізації особистості.
7. Соціальний контроль. Його види та функції.

Список рекомендованої літератури

1. Краткий словарь по социологии [Текст]. – М.: Политиздат, 1989. – 217с.
2. Полторак В.А. Социология: Конспект курса лекцій [Текст] / В.А.Полторак. – Днепропетровск: Арт-пресс, 1997. – С.82-91.
3. Соціологія: Посібник для вузів [Текст] / За ред.В.Г. Городяненка. – К.:Академія, 1999.– 432с.
4. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.2. Общество [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А. Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002.–142с.
5. Фролов С.С. Соціологія [Текст] / С.С.Фролов. – М.: Логос, 1996.– 344с.
6. Якуба Е.А. Социология [Текст]: учеб. пособие / Е.А.Якуба. – Харьков: Константа, 1996. – 200с.

Тема № 8. Культура як соціальний феномен. Духовні цінності сучасної цивілізації. Роль соціальних інститутів у процесі формування духовних цінностей (освіта, наука тощо)

Поняття культури в соціології. Соціальна сутність культури. Типи культури. Культура як засіб цілісного освоєння дійсності. Структурні елементи культури: матеріальна і духовна сфера, мова, знання, навички, цінність, норми, традиції, звичаї. Культура, свідомість, менталітет.

Основні тенденції розвитку духовних цінностей в сучасних умовах: глобалізація і універсалізація культури.

Освіта як соціальний інститут, його функції. Освіта та соціальна мобільність. Аналіз світових тенденцій в світі. Гуманізація освіти. Проблеми ефективності підготовки фахівців в сучасних умовах. Основні напрямки реформи системи освіти в Україні.

Наука як соціальний інститут. Соціологія науки: предмет і функції. Роль науки, наукової діяльності та наукових колективів в сучасному українському суспільстві.

План лекції

1. Культура як суспільне явище та характеристика суспільства.
2. Функції культури.
3. Предмет та основні категорії соціології культури.
4. Культура та особистість.

Питання для самостійної роботи

1. Визначення поняття «культура» як соціальної системи.
2. Предмет, об'єкт соціології культури.
3. Функції та форми прояву культури в житті людини і суспільства.
4. Особливості національної культури у контексті відродження українського соціуму.
5. Діалектика зв'язку між діяльністю та духовними потребами.
6. Структурні елементи культури: цінності, норми, традиції, звичаї.

Список рекомендованої літератури

1. Ионин Л.Г. Социология культуры [Текст]: учеб.пособие / Л.Г. Ионин. – М.: Логос, 1998. – 250с.
2. Орлов В.И. Культура и отчуждение [Текст] / В.И. Орлов, Н.В.Карпунин // Социол.исслед. – 1990. - №8. – С.31-38.
3. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.3. Человек [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А. Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002.– 142с.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций [Текст] / С. Хантингтон // Полис. – 1994. - №1. – С.48-56.

ВИМОГИ ДЛЯ НАПИСАННЯ ЕСЕ, ТВОРЧИХ ТА НАУКОВИХ РОБІТ

Есе та творча робота. Тему для написання есе або творчого завдання студентам пропонує викладач відповідно до пройденого лекційного матеріалу.

Есе або творча робота виконується на листах форматом А-4 (3-5сторінок).

Есе (з французького *essai* – «спроба, нарис») – прозаїчний твір невеликого обсягу і вільної композиції, який виражає індивідуальні враження і міркування з конкретного приводу або питання, відповідь на яке не обов'язково має бути вичерпною.

Таким чином, при написанні есе або творчої роботи до уваги береться саме творчий виклад автором своєї думки з приводу запропонованої проблематики. Проте, бажаним є спирання на певний теоретичний матеріал, надання основних визначень. Доцільним буде використання яскравих прикладів і ілюстрацій.

Структура есе або творчої роботи: титульна сторінка, вступ(сутність та обґрунтування обраної теми), основна частина(викладення основного питання), висновки(узагальнення та аргументовані висновки з приводу обраної проблеми).

Наукова робота. Тему для написання реферату або наукової роботи (соціологічного дослідження) студент обирає самостійно.

Реферат виконується на листах форматом А-4 (15-20 листів).

На початку тексту роботи наводиться її план, на останній сторінці – перелік літератури, що була використана (крім основних джерел необхідно використовувати й додаткову літературу, в тому числі матеріали з газет, журналів тощо). Обов'язково вимогою є вступ і висновки, де автор викладає свою позицію щодо обраної проблеми. Особливо високо оцінюються ті роботи, в яких використані матеріали соціологічних досліджень, проведених автором реферату, або зроблено аналіз соціологічної інформації, яка здобута з різних джерел. Усі статистичні матеріали та матеріали соціологічних досліджень необхідно супроводжувати посиланнями на джерела, з яких вони здобуті.

Орієнтовні теми для есе, творчих та наукових робіт:

1. Етнічна толерантність в Україні.
2. Сексуальні меншини і їх статус в українському суспільстві.
3. Мовна ситуація в Україні.
4. Корупційне питання у нашому суспільстві.
5. Криза української вищої освіти.
6. Відобразіть графічно соціальну структуру сучасного українського суспільства, використовуючи один з факторів розшарування суспільства.
7. Використовуючи соціологічну термінологію напишіть свою або свого товариша автобіографію (не менше 2-х друкованих сторінок).
8. «Погані люди роблять погані вчинки» (Розкрийте, в чому полягає особливість соціологічного погляду на девіантну поведінку?).

9. Важливість для людини соціального досвіду (чому вчать нас випадки соціальної ізоляції).
10. Приведіть аргументи «за» та «проти» визнання засновниками соціології а) О.Конта; б) Г.Спенсера; в) К.Маркса; г) Е.Дюркгейма.
11. Розкрийте сутність традиції як механізму соціального контролю. Наведіть приклади з українського суспільства.
12. Специфіка соціальної мобільності в Україні. Які канали є найбільш поширеними у сучасних умовах?
13. Використовуючи соціологічні терміни проаналізуєте будь-яку казку.
14. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття.
15. У чому полягає сенс життєвого успіху?
16. Студентська сім'я сьогодні.
17. Чи складно сьогодні бути лідером?
18. Неформальні прояви молодіжної субкультури.
19. Реклама у сучасному житті.
20. Міграційні настрої молоді.
21. Проблеми війни і миру у сучасному суспільстві.
22. Національні та мовні проблеми в Україні.
23. Наркоманія як проблема сучасної молоді.
24. Україна майбутнього (соціальний прогноз).
25. Освіта майбутнього – якою вона має бути?
26. Батьки і діти – проблема порозуміння.
27. Девіантна поведінка молоді.
28. Правопорушення у студентському середовищі.
29. Вища освіта (український-європейський стандарт).
30. Неформальна лексика як засіб спілкування.
31. Життя як головна цінність.
32. Політичні настрої сучасної студентської молоді.
33. Правова культура у студентському середовищі.
34. Культурні цінності України.
35. Маргінальні прошарки України.
36. Модерне суспільство – що це таке?
37. Український вибір сьогодні (Росія, НАТО, ЄС).
38. Чи має місто сьогодні героїзм?
39. Міжособисті конфлікти: причини виникнення та засоби врегулювання?
40. Вплив ЗМІ на агресивну поведінку.
41. Оцінка соціально-психологічного клімату у колективі.
42. Проблема проведення вільного часу: доступні та бажані види дозвілля.
43. Стрес у сучасному житті.
44. Здоров'я у системі ціннісних орієнтацій молоді.
45. Проблеми сексуального виховання підлітків.
46. Якість життя у сучасній Україні
47. Вплив віртуальної культури на традиційний життєвий устрій.

- 48.Віртуальна культура – благо чи зло?
- 49.Людина радянська і людина сучасна: подібність і розбіжність.
- 50.Криза самоідентифікації сучасної української людини.
- 51.Стратегії функціонування українця в умовах кризового суспільства.
- 52.Образ сучасної жінки у дзеркалі ЗМІ
- 53.Свято як об'єкт соціологічного аналізу.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар №1

Тема: «Місце соціології у сучасному суспільстві»

Питання:

1. Сучасні дискусії стосовно предмету соціології.
2. Вітчизняна і західна соціологія: спільне та відмінне.
3. Сучасний стан соціології на Україні.

Література для підготовки до семінару:

1. Американская социология: перспективы, проблемы, методы [Текст] / Под ред. Г.В. Осипова. – М., 1972. – 436с.
2. Бурлачук В. Біля витоків соціологічної думки в Україні [Текст]/ В. Бурлачук, М. Молчанов, В. Степаненко. – К., 1995. – 344с.
3. Горшков М.К. Уроки и перспективы отечественной социологии [Текст] / М.К. Горшков // Социологические исследования. – 2008. - №7. – С.14-17.
4. Кононов И. Социология и проблема пространственной организации общества [Текст] / И. Кононов // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. - №4. – С.57-78.
5. Кравченко С.А. Куда идет развитие мировой социологии [Текст] / С.А.Кравченко // Социологические исследования. – 2007. - № 1. – С.3-9.
6. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О. Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008. – С.7-16.
7. Резник В.Украинская социология после 1991 года [Текст] / В. Резник, А. Резник //Социология: теория, методы, маркетинг. - 2004. - №.3. - С. 22-46.
8. Соціологія [Текст]: посібник для вузів/ За ред.В.Г. Городяненка. – К.:Академія, 1999. – С.5-15, 66-79
9. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.1. Социологическая наука [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А. Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002. – С.4-15.

10. Тарасенко В. Проблема начала и самообоснования социологии [Текст] / В. Тарасенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. - №3. – С.5-23.
11. Тощенко Ж.Т. О тенденциях развития социологии в современном мире [Текст] / Ж.Т. Тощенко, Н.В. Романовский // Социологические исследования. – 2007. - № 6. – С.23-30.
12. Ядов В.А. Для чего нужна сегодня национальная русская социология? [Текст] / В.А. Ядов // Социологические исследования. - 2008. - №4. – С.3-15.
13. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии [Текст] / В.А. Ядов // Социологические исследования. – 1990. - №2. – С.3-17.

Семінар №2

Тема: «Якісні методи в соціології»

Питання:

1. Якісні методи: поняття та історія виникнення.
2. Основні види і методики проведення якісних досліджень.

Література для підготовки до семінару:

1. Вахштайн В.С. Событийное строение повседневного мира. Исследование обыденного жеста [Текст] / В.С. Вахштайн // Социологический журнал. – 2007. - №3. – С.2-12.
2. Гуреев С.В. Анализ рисунков в социологических исследованиях [Текст] / С.В. Гуреев // Социологические исследования. – 2007. - №10. – С.2-10.
3. Климова С.Г. Опыт использования методики неоконченных предложений в социологическом исследовании [Текст] / С.Г. Климова // Социология: 4М. - №№ 5-6. – С.4-16.
4. Ньюман Л. Анализ качественных методов [Текст] / Л. Ньюман // Социологические исследования. - 1998. - №3. – С.6 -12.
5. Семенова В.В. Качественные методы: введение в гуманистическую социологию [Текст]: учеб. пособие для студентов вузов/ В.В.Семенова; Ин-т социологии РАН. - М.: Добросвет, 1998- 289с.
6. Толстова Ю.Н. Качественная и количественная стратегии. Эмпирическое исследование как измерение в широком смысле [Текст] / Ю.Н. Толстова, Е.В. Масленников // Социологические исследования. – 2000. - №10. – С.101-109.
7. Фоломеева Т.В. Опыт применения проективной методики “психологический рисунок” в исследовании восприятия социальных объектов [Текст] / Т.В. Фоломеева, О.М. Бартенева // Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология. -2000. - № 2. – С.6-9.

Семінар №3

Тема: «Особистість в ракурсі соціології»

Питання:

1. Особистість: визначення і структура.
2. Види і типи особистостей.
3. Особистість у сучасному суспільстві: проблема ідентифікації і самопрезентації.

Література для підготовки до семінару:

1. Гуцаленко Л.А. Нужна ли социологии живая личность [Текст] / Л.А.Гуцаленко //Социологические исследования.- 2003. - № 10. -С. 3-13.
2. Дудченко О.Н. Социальная идентификация и адаптация личности [Текст] / О.Н. Дудченко, А.В. Мытиль //Социологические исследования. -1995. -№ 6. -С. 110-119.
3. Муздыбаев К. Оптимизм и пессимизм личности [Текст] / К.Муздыбаев //Социологические исследования. 2003. № 12. С. 87-96.
4. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О. Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.82-91.
5. Прусак А.И. Достоинство личности в социологическом дискурсе [Текст] / А.И. Прусак //Социологические исследования. -2006. - № 7. - С. 141-146.
6. Симонова О.А. К формированию социологии идентичности [Текст] / О.А. Симонова //Социологический журнал - №3 -2008. – С.6-10.
7. Смирнов П.И. Социология личности [Текст] / П.И. Смирнов. - СПб., 2001
8. Соціологія: Посібник для вузів [Текст] / За ред.В.Г.Городяненка. – К.:Академія, 1999. – 432с.
9. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.2. Общество [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А.Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002.–142с
- 10 Хьелл Л. Теории личности (Основные положения, исследования и применение) [Текст]/ Л. Хьелл, Д. Зиглер. - СПб.: Питер Пресс, 1997.

Семинар №4

Тема: «Социологичний вимір культури»

Питання:

1. Культура як предмет дослідження соціології.
2. Масова та елітарна культура: проблеми взаємодії.
3. Глобалізація як культурний феномен.

Література для підготовки до семінару:

1. Гофман А.Б.. Дилеммы подлинные и мнимые, или о культуре массовой и немассовой [Текст] / А.Б. Гофман // Социологические исследования. - 1990. - № 8. -С. 106-111.
2. Дамберг С.В. "Социология культуры" Леонида Ионина и современная идеология культуры [Текст] / С.В. Дамберг, В.Е. Семенов //Журнал социологии и социальной антропологии. - 1999. -Т. 2. -№ 3. -С. 163-169.
3. Иванов Д.В. Эволюция концепции глобализации //Телескоп. - 2002. - № 5. – С.8-9.
4. Ионин Л.Г. Культура и социальная структура [Текст] / Л.Г. Ионин // Социологические исследования. – 1996. - №2. - №3. – С.23-29.
5. Ионин Л.Г. Социология культуры [Текст]: учебное пособие / Л.Г. Ионин. – М.:Логос, 1998. – 250с.
6. Матвеев В.Ф. Элитарная и массовая культуры внутренне близки [Текст] / В.Ф. Матвеев //Общественные науки и современность. -1991. - № 1. -С. 61-65.
7. Полторак І.С. Соціологія [Текст]: навч. посібник / І.С. Полторак, Л.О.Колісник, Я.О. Лаптурова. – Д.: Національний гірничий університет, 2008.– С.91-102.
8. Росляков А.Б. Проблемы социологии культуры на конференции в Глазго [Текст] / А.Б. Росляков //Социологические исследования. – 2008. - №2. – С.6-14.
9. Сурмин Ю.П. Проблемы социологической науки, общества, человека. Ч.3. Человек [Текст] / Ю.П. Сурмин, И.С. Полторак, Н.А. Липовская. – Днепропетровск: НГАУ, 2002.– 142с.
10. Чучин-Русов А.Е. Культурный плюрализм [Текст] / А.Е. Чучин-Русов // Общественные науки и современность. – 1996. – №2. – С.165-175.

ПРИБЛИЗНІ ПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

1. *Хто вперше вводить поняття «соціологія»?*

- (А) Г.Спенсер
- (Б) Е.Дюркгейм
- (В) Р. Мертон
- (Г) О.Конт
- (Д) К.Маркс

2. *У який з цих періодів соціологія сформувалась як наука?*

- (А) У XX ст.
- (Б) XII-XIII ст.
- (В) III-IV ст. до р.х.
- (Г) У XIX с.
- (Д) У XVIII ст.

3. *Хто з соціологів був засновником натуралістичного напрямку в соціології?*

- (А) О.Конт
- (Б) К.Маркс
- (В) М.Вебер
- (Г) Г.Спенсер
- (Д) Г.Зіммель

4. *Хто з соціологів розглядав суспільство з точки зору класових антагонізмів?*

- (А) К.Маркс
- (Б) М.Вебер
- (В) Е.Дюркгейм
- (Г) Г.Тард
- (Д) Г.Зіммель

5. *Хто з соціологів ввів поняття «соціальної» аномії?*

- (А) Р.Мертон
- (Б) М.Вебер
- (В) Е.Дюркгейм
- (Г) О.Конт
- (Д) Г.Спенсер

6. *Закон ефективного функціонування суспільства, сформульований Г.Спенсером передбачує:*

- (А) Існування у суспільстві «обов'язкової благодійності», тобто державного перерозподілу суспільних коштів на користь малозабезпечених.
- (Б) Існування свободи конкуренції.
- (В) Держава не має втручатися в економічне та приватне життя людей

(Г) Кожна людина має право робити те, що не порушує свободу іншої людини.

7. *О.Конт є засновником такого підходу до вивчення суспільства і законів його функціонування як:*

- (А) Інтераціоналізм
- (Б) Позитивізм
- (В) Функціоналізм
- (Г) Конфліктологія

8. *Яким науковим терміном визначається здатність соціологічного дослідження відобразити реальні соціологічні закономірності?*

- (А) Надійність
- (Б) Представництво
- (В) Репрезентативність
- (Г) Перцептивність
- (Д) Індуктивність

9. *Як називають людину, яка відповідає на запитання анкети?*

- (А) Кореспондент
- (Б) Респондент
- (В) Відповідач
- (Г) Повідомлювач
- (Д) Інтерв'юер

10. *Який метод ви використаєте, якщо необхідно дослідити велику кількість документів (газет, журналів тощо)?*

- (А) Дискурс-аналіз
- (Б) Інформ-аналіз
- (В) Факторний аналіз
- (Г) Контент-аналіз
- (Д) Літературний аналіз

11. *До якого типу відноситься наведене жирним шрифтом запитання?*

Ви одружені?:

1.Так

2.Ні

- (А) Закрите
- (Б) Стандартне
- (В) Відкрите
- (Г) Напіввідкрите
- (Д) Питання-меню

12. До якого типу відноситься наведене жирним шрифтом запитання?

Ким працює ваш батько?(напишіть)_____

- (А) Закрите
- (Б) Стандартне
- (В) Відкрите
- (Г) Напіввідкрите
- (Д) Питання-меню

13. До якого типу відноситься наведене жирним шрифтом запитання?

У якому типі приміщення ви мешкаєте на цей момент?

- 1. Квартира**
- 2. Приватний будинок**
- 3. Гуртожиток**
- 4. Інше (допишіть)**_____

- (А) Закрите
- (Б) Стандартне
- (В) Відкрите
- (Г) Напіввідкрите
- (Д) Питання-меню

14. Які основні види соціальної мобільності існують?

- (А) Горизонтальна і вертикальна
- (Б) Відкрита та закрита
- (В) Базова та другорядна
- (Г) Реальна та формальна

15. Який з перерахованих типів суспільства не присутній в марксистській класифікації?

- (А) Первісне
- (Б) Рабовласницьке
- (В) Комуністичне
- (Г) Феодальне
- (Д) Постмодернове

16. Функції соціальних інститутів розділяються на:

- (А) Декларативні та відносні
- (Б) Явні та абсолютні
- (В) Скриті та латентні
- (Г) Явні та латентні
- (Д) Формальні та реальні

17. *Інституціоналізація – процес, який означає:*

- (А) Стан кризи інституціональної системи суспільства.
- (Б) Сприйняття домінуючих думок, дотримання стандартів, стереотипів масової свідомості, авторитетів
- (В) Процес виникнення і становлення соціальних інститутів як базових структурних елементів суспільства
- (Г) Визнання членами суспільства існуючого соціального порядку

18. *Що таке дисфункція соціального інституту:*

- (А) Засіб уникнення соціальної відповідальності
- (Б) Невиконання соціальним інститутом своєї функції
- (В) Процес формування соціальної організації
- (Г) Механізм виникнення соціального інституту

19. *Які соціальні інститути виконують репродуктивну функцію у суспільстві (три відповіді)?*

- (А) Політичні
- (Б) Сімейні
- (В) Культурні
- (Г) Освітні
- (Д) Правові

20. *Які соціальні інститути виконують контрольну функцію у суспільстві (дві відповіді)?*

- (А) Політичні
- (Б) Споживацькі
- (В) Культурні
- (Г) Освітні
- (Д) Сімейні

21. *За якою ознакою виокремлюють формальні і неформальні організації?*

- (А) За типом відносин організації та правової системи
- (Б) За ступенем формалізації відносин
- (В) За формою будівлі, у якій знаходиться організація
- (Г) За цілями діяльності організації

22. *Виберіть правильне визначення соціальних змін.*

- (А) Сукупність односпрямованих і повторюваних соціальних дій, які можна виокремити з великої кількості інших соціальних дій
- (Б) Фундаментальні зміни, що відбуваються протягом певного часу в зразках культури, структури і соціальної поведінки
- (В) Процес виникнення і становлення соціальних інститутів як базових структурних елементів

23. Які типи винаходів можна виокремити?

- (А) Нормальні і ненормальні
- (Б) Допустимі та недопустимі
- (В) Матеріальні та духовні
- (Г) Математичні та фізичні

24. Виберіть визначення амальгамізації

- (А) Засіб уникнення соціальної відповідальності
- (Б) Фундаментальні зміни, що відбуваються у зразках культури, структури і соціальної поведінки.
- (В) Біологічне змішування двох або більше етнічних груп або народів, після чого вони стають однією групою або народом.
- (Г) Процес взаємного культурного проникнення, крізь який особистості та групи приходять до такої загальної культури, яка поділяється всіма учасниками.

25. З наведеного нижче переліку виокремить зайвий елемент структури особистості.

- (А) Соціальне
- (Б) Психологічне
- (В) Божественне
- (Г) Природне

26. Виберіть основні механізми соціалізації особистості (одна відповідь).

- (А) Укорінення та адаптація
- (Б) Пристосування та уникнення
- (В) Адаптація та інтеріоризація
- (Г) Погодження та конформізм

27. До якого типу стратифікаційних систем відноситься рабство?

- (А) Закрита
- (Б) Відкрита
- (В) Сумісна

Полторац Ірина Сергіївна
Колісник Лариса Олексіївна
Мосьондз Марина Володимирівна
Бацанова Юлія Олександрівна

СОЦІОЛОГІЯ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Підписано до друку 01.07.09. Формат 30x42/4.
Папір офсет. Ризографія. Ум. друк. арк. 1,4.
Обл.-вид. арк. 1,4. Тираж 250 прим. Зам. № 254

Національний гірничий університет
49005, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19.